

A harmadik átolvasás – az összegzés – gyakoroltatása

Összegezőkor az olvasó még egyszer áttekinti és átgondolja a megismert szöveget, és eldönti, hogy számára mi volt abban fontos, új, érdekes. Az elhangzó könyvismertetés tulajdonképpen egy ilyen összegzés (bár ott a címzett a hallgatóság). A szövegfeldolgozás során az összegzés célja elsősorban a reprodukálás. Ez nem véletlen, hiszen még az 5. osztályos gyerekek esetében is a beszámoló, a felelet segítése, előkészítése az összegezés domináns célja. Összegező tevékenység azonban az is, ha a gyerekek átnézik az elemzés során használt jelzéseiket (aláhúzások, bekeretezések, lapszéli sémák, annotációk), és megnevezik: melyik mit tartalmaz, mire utal. Összegezésnek számít az is, ha a tanulók újraírják jegyzetüket, ennek során átcsoportosítják, grafikusán is megjelenítik a jegyzetanyagot.

A tanítás feltételei

ugyanazok, mint a skimming esetében.

Az egyes tanulótípusok és a velük való bánásmód

ê A gyorsan haladók a jegyzetüket vázlatként használva reprodukálják a szöveget! Törekedjenek a jegyzet tipográfiai megtervezésére is! Alkalmanként – több megoldást írásvetítővel kivetítve – szervezzen a tanár bemutató elemzést arról, hogy milyen jegyzetelési forma, megoldás a legszerencsésebb. (Az elemzésbe az osztály minden tanulója bevonható.) Érdekes gyakorló-ellenőrző feladathelyzet, amikor más jegyzete alapján kell ismertetni a szöveget. (Az ismertetésre vállalkozó tanuló természetesen kérdezhet is a jegyzet készítőjétől.)

A gyorsan haladók körében vitaalkalom lehet a szöveg témájának minél pontosabb megfogalmazása. A gyerekek az egyes szakaszok témáját is megfogalmazhatják több változatban. Ehhez kérdő mondatos vagy birtokos szerkezetes formát használhatnak (pl.: „Hogyan fedezték fel a legrégebbi agyagtáblákat?” – „A legrégebbi agyagtábla felfedezése”). A témát a kérdő névmás helyettesítésével (ki, hol), illetve a birtokos szerkezethez kapcsolt bővítmények számának növelésével lehet pontosabbá tenni. (Pl. „Az első írott emlékek felfedezése Irakban.”) A pontosítás magasabb nemfogalmak vagy szinonimák segítségével is történhet (pl.: „agyagtábla – írott emlék – művelődéstörténeti lelet”).

Ugyancsak vitát lehet nyitni a tételmondatok rendjéről: a szöveg, a szakaszok tételmondatainak kiválasztásáról, az egyes szakaszon belül fontosnak ítélt kijelentésekről.

E két feladat voltaképpen elemzés, de a vita, az érvek révén inkább összegező elemeket tartalmaz.

ê A lassan haladóknak hasonló feladatok adhatók, de esetükben mindig szükséges a tanár segítő közreműködése, a mintaadás is. Ez a csoport elsősorban másolással készítsen jegyzetet. Számukra nagyon hasznos, ha a szövegen végighaladva sorra megmutatják és megnevezik az elemzéssel nyert információkat.

A tanulásirányítás normái

j Az összegezés ugyan a beszámolót készíti elő, de önmagában sohasem felelet.

j A jegyzetelés nem a helyesírás gyakorlásának a feladattípusa. Ilyenkor már működnie kell a helyesírási hibatudatnak és az önkorrektív képességnek. Ha a működés eredménytelen, akkor a tanár inkább az önbecsülésre, az igényességre hivatkozzon! A célszerűség szempontja mellett ugyanez érvényes a jegyzet külalakjára is.

j A lemaradók is végezzenek rövid összegezést! Ehhez felhasználhatják azokat az adatokat is, amelyek nem a saját elemzésük eredményei.

j Az összezés eredménye a legritkább esetben „tanulság”.

Javaslatok a kiscsoportos beszélgetések szervezéséhez

Az iskolába járó gyerek bármiféle olvasástanulási stratégia mellett is elsősorban gyermeki-tanulói szerepben olvas. E szerep szükségképpen együtt jár a dependenciával: az alávetettséggel, a mintakövetés igényével, az önállótlanossággal. Ebben a szerepben formálissá válás veszélye nélkül nehezen értelmezhető a szöveg szándékairól, alapgondolatáról, mondanivalójáról való előzetes tájékozódás éppúgy, mint mindezek kibontása és összevetése a saját világgal, beállítódásokkal, értékekkel, gondolkodásmóddal. A 10–15 perces kiscsoportos beszélgetések épp arra szolgálhatnak, hogy a gyerekek ismerkedjenek egy másfajta olvasói szereppel. A cél itt nem ismeretek megszerzése, hanem a beszélgetés egy adott szöveg kapcsán. A gyerekek nem algoritmusokat hajtanak végre, hanem szabadon működtetik összes meglévő tudásukat, emléküket. Megjelenhetnek az olvasás során esetleges rejtett viszonyulásaik is az adott témához. Mindehhez két nagy témakör ad kiindulási alapot: a történelem – művelődés – könyv, valamint a mai könyvkiadás technológiája, szervezete.

Kezdeményező, beszélő bárki lehet, akinek véleménye, asszociációja van a frissen előkerülő, ismeretlen szöveg kapcsán. A hallgatók a véleménnyel egyetérthetnek vagy cáfolhatják azt, a javaslatot elfogadhatják, elvetethetik vagy módosíthatják. A beszélő vállalja az önkifejezést, a hallgatók – nem sértő módon – reagálhatnak is erre. Előfordulhat, hogy egy gyerek mondja végig a témával kapcsolatos ismereteit, emlékeit. Lehetséges, hogy többen is csatlakoznak hozzá, és közös ismeretkör alakul ki. Előfordulhat, hogy az egyik tanulónak eszébe jut, hogy az elhangzottakhoz valamit kikeressen a szövegből. A tanár – aki ismeri a szöveget – ezt többször is javasolhatja.

A tanár most nem irányítója, hanem – csoportlélektani kifejezéssel – moderátora a beszélgetésnek. Megnyitja („Beszéljünk erről a szövegről vagy a témájáról!”), majd lezárja úgy, hogy megnevezi azt a témát, amivé véleménye szerint az elhangzottak kerekedtek. („Ma Kati családjának művelődési szokásairól, a régészetről, a magyarságról; Péter édesapjának a munkájáról; a múltkori kirándulásunkról, múzeumlátogatásunkról volt szó.”) A beszélgetés végén megkérdezheti, ki, hogyan érezte magát, ki szeretné továbbvinni a témát. A beszélgetés alatt segítheti a háttérbe szorulókat, segítő közbeszólásokkal pontosíthatja a szövegeket, eredményesebbé teheti a kapcsolattartást, a kapcsolatfelvételt, szabályozhatja a hangerőt és a téma alakulását. Ha a beszélgetés menthetetlenül üressé vagy anarchikussá válik, leállítja.

Javasoljuk, hogy a beszélgetéseket alkalmanként valamennyi tanulócsoporthal, sőt vegyes csoportokkal is szervezzék meg. Mivel a tanítási órákon erre kevés idő és alkalom adódik, a beszélgetésekre sor kerülhet olvasókörök, klubok, könyvtárlátogatások keretében is.

Javaslatok a Könyv a könyvről című olvasókönyv szövegeinek feldolgozásához

Az olvasókönyv révén a tanulók információkat, adatokat szereznek a könyvkészítés európai történetéről és annak művelődéstörténeti vonatkozásairól, illetve a mai magyar könyvkiadás és könyvgyártás szervezetéről, technológiájáról. Tematikája révén az olvasókönyv mintegy folytatása az

alsó tagozatos, európai és magyar politika-, művelődés- és életmódtörténetet bemutató olvasókönyveknek. Azt az alsó tagozatos törekvésünket, hogy a történelmi tárgyú szövegek olvasása során fejlesszük a gyerekek történelmi tér- és időszemléletét, az 5. osztályban következetesen nem vállaljuk a történelem tantárgy belépése miatt. Ez nem zárja ki azt, hogy a szövegek feldolgozása során a tanulók használják, bővítsék az alsó tagozatos időszalagokat, időrendi táblákat.

Az olvasókönyv elsősorban leíró ismeretterjesztő szövegeket tartalmaz. A történelmi részt irodalmi és jogi szövegrészek egészítik ki, a mai könyvkészítést bemutató részhez pedig egy interjú kapcsolódik. E szövegműfajokat szemelvényként, illetve a bennük foglalt ismeretek oldaláról közelítsék meg a tanulók.

A szövegekben leírt valamennyi ismeretet nem kell megtanulniuk a gyerekeknek, bizonyos tájékozottságra azonban szert kell tenniük. Ezért fejezetenként kigyűjtöttük a legfontosabb neveket, adatokat, kifejezéseket, illetve a lényeges kijelentéseket, összefüggéseket. Mivel a fejezetek témája nem ismeretlen a tanulók számára, utalunk az alsó tagozatos könyvek ideillő részleteire. Először azonban a tanulásszervezés kérdéseiről szólnunk.

A tanulásszervezés kérdései

Egy-egy szöveg feldolgozására az anyanyelvi óra 20–25 perces részlete használható fel. Célszerű, ha a tanár fejezetenként olvastatja a könyvet: a feldolgozásra 3–4, egymást követő órát szán, majd 2–3 hetes szünetet tart. Az újrakezdéskor fontos, hogy mindig a könyv egészéből induljanak el a skimming gyakorlása révén.

A skimming frontálisan, de differenciált munkában is végeztethető. A lemaradók esetében a tréninggyakorlatokat is célszerű a szövegolvasáshoz kapcsolni.

A szövegfeldolgozás mindenképpen differenciált osztálymunkában történik. A gyerekek természetesen gyűjthetnek könyveket, folyóiratokat a szöveg témájához, de nem célunk még a gyorsan haladók esetében sem az ismeretek mennyiségének a növelése. Ezért a gyorsan haladók a differenciálás során inkább a többi tanulót segítő feladatot kapjanak (pl. tervezzenek szókinccstesztet, a lemaradóknak olvassanak fel, illetve velük tanulópárban keressenek szócikket szótárban).

A szövegek sok ismeretlen szót tartalmaznak. A tanár szótárak biztosításával segítheti a tanulókat, de a szómagyarázatok kikeresése előzetes felkészülési feladatként is adható. Ilyenkor a tanár jelölje ki a megkeresendő szavakat.

Az alsó tagozaton tanult ismeretek felidézését vagy a téma kiegészítését egy-egy tanuló kiselőadás formájában is vállalhatja.

Az összegezésre a feldolgozást követő órán is sor kerülhet, de mindig frontális osztálymunkában történjék.

Mit tanulnak a gyerekek az Agyagtáblák című fejezetből?

Előzetes ismeretek

Birodalmak, városok, falvak lakói	– Olvasókönyv 3. osztály
Mítoszok	– Irodalmi tankönyv 4. osztály

Fontos nevek, kifejezések

agyagtábla	közmondás
Asúrbanipal	kuruzslás
Layard	matematika
asztronómia	Mezopotámia

előjel	mítosz
eposz	orvostudomány
ékírás	pecsét
filológia	rituális előírás
filozófia	Samas
Gilgames	sumérok
Hammurapi	szertartási szöveg
könyvtár	templomfelügyelő

Lényeges kijelentések, összefüggések, adatok

Az első írásos emlékek a Kr. e. III. évezredből származnak.
A sumérok ékírást használtak.
Az írásjegyeket puha agyagba karcolták, majd a táblát kiégették.
Asúrbanipal királynak 30 000 táblából álló könyvtárát találták meg.
A kötetek címet kaptak.
A leghíresebb ókori eposz Gilgames király történetét mondja el.
Hammurapi király kőoszlopra vésette törvényeit.

Mit tanulnak a gyerekek a Papirusztekercsek című fejezetből?

Előzetes ismeretek

Birodalmak, városok, falvak lakói – Olvasókönyv 3. osztály

Fontos nevek, kifejezések

III. Amenhotep	ex libris
Arisztotelész	katalógus
Alexandria	könyvkereskedelem
copra	könyvtáros
Egyiptom	lajstrom
Ehnaton	majolika

Halottak könyvepapirusz

Lényeges kijelentések, összefüggések, adatok

A papirusz a nílusi sásból készített íráshordozó anyag.
Az egyiptomi papirusztekercsek egyidősek a mezopotámiai agyagtáblákkal.
A tekercseket könyvkamrákban, ládáknak tárolták. A ládák tartalmát a falra írták.
A halotti beszéd az egyiptomi imák, himnuszok, vallásos rítusok gyűjteménye.
Az *Ehnaton-himnusz* a Kr. e. XIV. században született.
Az alexandriai könyvtárat Ptolemaiosz létesítette a Kr. e. IV. és III. század fordulóján.
A könyvtárban 40 000 papirusztekercset őriztek.
A korai tekercsek hossza 15–20 méter volt, a szabványosítottaké 5–6 méter.
A copra a tekercsek tárolására szolgáló agyagedény.
A könyvtárosok jegyzéket készítettek a könyvekről, megállapították hitelességüket, terjedelmüket, sorrendjüket.

Mit tanulnak a gyerekek A pergamen című fejezetből?

Előzetes ismeretek

Család, gyerekek, tanulás	Olvasókönyv 3. osztály
A honfoglalás	Olvasókönyv 3. osztály
Az államalapítás	Olvasókönyv 3. osztály
Nyelvünk története	Nyelvtan tankönyv 4. osztály

Fontos nevek, kifejezések

armárium	kolostor
Európa	pergamen
<i>Halotti beszéd és könyörgés</i>	<i>Pray-kódex</i>
kódex	<i>Ómagyar Mária-siralom</i>

Lényeges kijelentések, összefüggések, adatok

- A papiruszt a Kr. e. IV. és V. században szorította ki a pergamen.
- A pergamen juhok, gödölyék bőréből készült.
- A kódex ívekbe hajtott pergamenlapokból összefűzött könyv.
- A pergamennek mindkét oldalára írtak – szemben a papirusszal.
- A pergamen elsősorban Európában terjedt el a rómaiak közvetítésével.
- A kódexeket kolostori szerzetesek másolták.
- Az armárium a kódexek tárolására szolgáló, zárható szekrény.
- A *Halotti beszéd és könyörgés* a legrégebbi ismert nyelvemlékünk. A XII. századból maradt fenn, a *Pray-kódex*ben.
- Az *Ómagyar Mária-siralom* az első fennmaradt magyar vers, egy latin himnusz nyomán keletkezett.

Mit tanulnak a gyerekek A papír című fejezetből?

Előzetes ismeretek

Család, gyerekek, tanulás	Olvasókönyv 3. osztály
Hogyan éltek a magyarországi emberek Mátyás király korában?	Olvasókönyv 3. osztály

Fontos nevek, kifejezések

Bibliotheka Corvina	kvaterna
Bonfini	<i>Magyarok Krónikája</i>
Corvin-kötés	Mátyás király
előfizető	mélynyomtatás
Gutenberg	Misztótfalusi Kis Miklós
Hess András	ofszetnyomtatás
kiadói kötés	ősnymtatvány
könyvesbolt	pultkönyvtár

könyvkereskedelem	rotációs gép
könyvnyomtatás	síknymtatás
könyvterjesztés	Sylvester János
könyvvásár	teremkönyvtár
klisé	univerzális könyvtár

Lényeges kijelentések, összefüggések, adatok

A papír növényi rostokból készített lap. Kínából jutott el Európába a XII. század elején.

Tömeges elterjedése az olcsóságának köszönhető.

A nagy tömegű könyv hozzáférhetőségét a pultkönyvtár biztosította.

A XV. században fametszettel készült képeskönyvek is megjelentek.

A XIII. századtól az egyetemek, városi iskolák szaporodása könyvhiányt okozott; ez a szükséglet igényelte a könyvnyomtatást.

A nyomtatást Gutenberg találta fel Mainzban, Németországban.

Az első nyomtatott *Biblia* 1455-ben készült el.

Az öntött ólombetűkből összeállított nyomóforma laponként nyomtatta a könyvet.

Az ősnymtatványok a kódexek tipográfiáját követték; az illusztrációkat kézzel festették. Az ősnymtatványok már tartalmaztak kolofon oldalt.

A XV. században Európában mintegy ezer nyomda 20 millió könyvet állított elő.

A nagy tömegű könyv miatt a pultkönyvtárt felváltotta a teremkönyvtár.

A Bibliotheca Corvina Mátyás király budai könyvtára, több mint 1000 kódexből állt. Tervei szerint Mátyás univerzális könyvtárt akart létrehozni, amelyben a kor minden tudományága képviselve van. A corvináknak ma 47 darabja található meg Magyarországon.

Az első magyar nyomdát Hess András alapította Budán, 1471-ben, Mátyás támogatásával. Első hazai nyomdáink: Brassó, Sárovar (1537, Sylvester János: *Magyar-latin nyelvtan és Új Testamentum*), Debrecen (1577).

Misztótfalusi Kis Miklós (1650–1702) korának legjelesebb magyar tipográfusa volt. Amszterdam-ban tanult, Kolozsváron dolgozott.

Saját kiadású *Bibliát* és *Zsoltároskönyvet* jelentetett meg. A betűmetszés mellett a könyvek helyes-írását, képanyagát is gondozta.

A klisé a képek sokszorosítására alkalmas nyomólemez. Az eljárást 1822-ben dolgozták ki.

Gutenberg magasnyomtatást használt. A nyomtatóeljárások feloszthatók a nyomólemez és a betű viszonya alapján. Magasnyomtatáskor a betű a nyomólemez síkjából kiemelkedik, síknymtatáskor azzal egybeesik, mélynymtatáskor az alá kerül. Az ofszetnyomtatáskor gumilepedő közbeiktatásával kerülnek a jelek a papírra.

Gutenberg gépe sík nyomólemezről sík papírra nyomtatott.

A rotációs gép forgó nyomóhengerről papírtekercsre nyomtat.

A kvaterna olyan kötet, melyet ívenként bőrszíjra fűztek.

A corvinakötés esetében a pergameníveket bőrből készült vastag bordákra varrták.

A kiadói kötés a kiadó, a nyomda és a kötetzet egybefogott munkájára utal.

A könyvkötészetet a XIX. században kezdték gépesíteni.

A könyvkereskedelem kialakulásának lépései: másoló-kereskedő, könyvvásár intézménye, előfizető-gyűjtés, részletre történő előfizetés.

Mit tanulnak a gyerekek A könyvkészítés napjainkban című rész fejezeteiből?

E rész fejezeteinek a tematikája jól ismert a gyerekek számára. Ezzel témakörrel a foglalkoztak a könyv- és sajtóismeret tanulása során, összefüggő szöveget olvashattak róla a 3. osztályos olvasókönyv előszavában, ilyen témájú szövegek is szerepeltek a 3. és a 4. osztályos olvasókönyvben, valamint a 3–4. osztályos Önművelés munkafüzetben.

Javasoljuk, hogy az 5. osztályban a tanár szervezzen egy látogatást a helyi lap szerkesztőségébe, egy helyi nyomdába vagy akár üzemi, intézeti sokszorosítóba. A szövegek feldolgozása után a gyerekek ismerjék meg a kiadás, a szerkesztés és a nyomdai munka szervezeti rendjét, munkafolyamatait, és azokat az ismereteket tanulják meg, amelyeket ennek során aktualizálni tudnak. A nagyüzemi könyvgyártás megismeréséhez látogatás nem szervezhető. Ebben az esetben az szabályozza a megtanulandó ismeretek körét, hogy egy könyvön mint terméken a munkafolyamatok közül melyeknek az eredményei figyelhetők meg.

Tekintettel arra, hogy a könyvkészítés folyamatáról csak egy általános tájékozottságra kell szert tenniük a gyerekeknek, e tankönyvi rész kapcsán nem közöljük részletesen, illetve tételszerűen a megtanulandó kifejezések és kijelentések sorát. A megtanítandó ismeretek körét az a törekvésünk határozza meg, hogy a gyerekek ismerjék meg azoknak a kifejezéseknek és adatoknak a tartalmát, amelyeket a könyvek kolofonjában, illetve impresszumában olvasnak.

A tankönyvi szövegek olvasása és a látogatások mellett három tevékenység, illetve feladattípus segítheti a tanulást. Az egyik, hogy a tanulók minden fejezet elolvasása után figyeljék meg az olvasottakat egy-egy kiválasztott könyvet alapul véve. Egy másik lehetséges feladat a hazai könyvkiadás és a nyomdaipar helyzetével foglalkozó publicisztikai szövegek gyűjtése és tartalmuk összevetése a tankönyvben olvasottakkal.

Felhasznált irodalom

Balázs János: *Hermész nyomában*. Bp., 1987. Gondolat Könyvkiadó.

Dezső Zsigmondné: *A gyorsolvasás programozott tankönyve*. Bp., 1974.

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Dezső Zsigmondné: *A szellemi alkotómunka technikája*. Bp., 1985. kiad. az

Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár.

Zsolnai József: *A tanulás tervezése és irányítása a nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelési programban*. Bp., 1986. Tankönyvkiadó.

Zsolnai József (szerk.): *Tanítási program 1. osztály*. Bp., 1999.

Nemzeti Tankönyvkiadó.

Zsolnai József (szerk.) *Tanítási program 3. osztály*. Bp., 1999.

Nemzeti Tankönyvkiadó.

Az írás és helyesírás tanítása

Miért tanítunk írást az 5. osztályban?

Köztudott, hogy az első négy osztály a legnagyobb hozzáértés és legjobb szándék ellenére sem oldja meg végérvényesen a tanulóknak az írásmozgással kapcsolatos nehézségeit. A kézírás hazai normarendszeréhez tanítványainknak csak egy része képes igazodni, a másik része egyelőre eltér ettől a normarendszertől.

Már önmagában ez is indokolhatná, hogy az írástanítást a felső tagozatra is ki kell terjeszteni. Van azonban ennek egy másik oka is. Tudjuk, hogy felső tagozatban még azoknak a tanulóknak az írása is torzul, akiké negyedik osztályban szép vagy rendezett külalakú volt. A visszaesésnek több oka is lehet. Egyrészt az, hogy negyedik osztály végére a legtöbb tanulónál létrejött írásproduktum még nem véglegesen rögzült, automatikus mozgás eredménye. Ekkor még – tanulónként különböző mértékben – az írástevékenységhez is koncentrált figyelem, tudatos mozgásirányítás szükséges. Tehát gyakorlásra az írásmozgás fejlesztése érdekében van szükség. Másrészt a megnövekedett írásmennyiség az írás-fegyelem romlásához, majd az írástechnikai hibák (betűtévesztés, betűkihagyás, mellékjelelhagyás) elszaporodásához vezet. Az írástechnikai gyakorlásra tehát szükség van a tanulók írástempójának fejlesztése érdekében is. Azok a tanulók pedig, akik fejletlen írásmozgással és lassú írástempóval rendelkeznek, még az írástechnikai gyakorlatok (másolás, diktálás) terén is lemaradást mutatnak társaikhoz képest.

A fent leírtakból egyértelműen következik, hogy az írás gyakorlását differenciált formában kell megszervezni. A csoportok kialakításának, valamint a tanulók csoportokba sorolásának szempontja az lesz, hogy a tanulók az írásmozgás, az írástempó vagy az írástechnikai gyakorlatok terén szorulnak-e a fejlesztésre.

Mi az írástechnika?

Az írástechnika olyan kézíráshoz kötött tanult mozgás, amelynek birtokában az író egyén (felöltt és gyerek egyaránt) az írásképpel kapcsolatos normák szerint betűket és írásjeleket tud rögzíteni, valamint a betűket lendületes vonalvezetéssel egymáshoz tudja kapcsolni. Az alakításon és a kapcsoláson kívül képes betűkihagyás („keréppár”), betűtévesztés („kerégpár”), betűcsere („kerépkár”), valamint szókihagyás nélkül írni.

A fenti meghatározás a létrejött írásproduktumot az írás grafematikai oldaláról értelmezi, az írás grafematikai helyességére utal. Az írásképp grafematikai oldalának alakulását azonban kedvezően vagy kedvezőtlenül befolyásolja az írásmozgás technikai oldala, azaz az írás létrejöttének külső körülménye is: a testtartás, az íróeszköz fogása és az íróeszköz tartása.

Mit jelent az írástechnika fejlesztése?

Az írástechnika fejlesztése során a tanulók elsajátítják az írás körülményeinek helyes módját (technikai oldal), és megtanulnak a normához igazodó betűalakítással és -kapcsolással – betűkihagyás, betűcsere, betűtévesztés nélkül –, biztos vonalvezetéssel, lendületes és gyors mozgással írni (grafematikai oldal).

A gyakorlás módjai:

Az alábbiakban röviden bemutatjuk az írástechnika fejlesztését célzó gyakorlatok közül azokat, amelyeket kisiskoláskorban is következetesen alkalmaztunk.

Szövegmásolás:

1. Írja fel a pedagógus táblára (fóliára) a lemásolandó szöveget!
2. Olvassák el a gyerekek némán, majd hangosan, helyes kiejtéssel!
3. Elemezzék közösen a szövegben adódó helyesírási problémákat, ha szükséges, a pedagógus más színnel, aláhúzással jelölje ezeket a helyeket!
4. Írás előtt tudatosítsa a pedagógus a gyakorlás célját:
 - a) a gyakorlás a normához igazodó írás érdekében történik;
 - b) a helyesírás fejlesztését szolgálja;
 - c) a gyakorlás célja a tempófejlesztés.

Diktálás utáni írás

A szavak és a szöveg diktálása a következő módon történjen:

1. Olvassa fel a pedagógus az összes diktálásra kerülő szót vagy a teljes szöveget helyes kiejtéssel! (Ez idő alatt a tanulóknak nem szabad írniuk.)
2. Olvassa fel a pedagógus az első szót helyes kiejtéssel, a tanulók pedig írják le! Mondatok esetén a diktálás szólamonként történjen!
3. Az írás befejezése után ismétlje meg a pedagógus az összes szót vagy a teljes szöveget!
4. Ezalatt a tanulók ellenőrizték, s ha szükséges, a tanult hibajavító kódok segítségével javítsák munkájukat!
5. Az ellenőrzés történhet önellenőrzéssel, illetve a pedagógus közvetlen irányításával is!
6. Az ellenőrzést minden esetben kövesse javítás és értékelés!

Az 1–4. osztályban az ellenőrzéshez és az önellenőrzéshez az alábbi hibajavító kódokat alkalmaztuk:

___ : betűtévesztés (a–o, a–á, e–é, b–d, v–u, j–ly stb.)

== : időtartamhiba (de nem e–é, a–á és nem súlyos hiba)

== : Írd egy szóba!

: Írd külön a szót!

.. : Hibás a kezdőbetű!

ê : Hiányzik vagy hibás az írásjel.

: Betű- vagy szókihagyás.

Az írástechnika fejlesztésére szolgáló gyakorlatok közé soroljuk még az akaratlagos írást. Ezt 5. osztályban többféle feladathelyzetben gyakorolhatják a tanulók. Ilyen a vázlatírás, a jegyzetelés, a fogalmazások írása, illetve minden olyan írástevékenység, amely a tanulók „öndiktálása” során jön létre. Ezek írástechnikai értékelését is el kell végeznie a pedagógusnak, mégpedig vagy a tanulók írása közben, vagy pedig egy későbbi időpontban több írásproduktumot együtt értékelve.

A továbbiakban néhány olyan írástevékenységgel összefüggő problémára szeretnénk felhívni a pedagógusok figyelmét, amelyről úgy gondoljuk, hogy programunkban fontos szerepet tölt be, pedig a hagyományos gyakorlattól eltér.

1. Ceruzával vagy tollal írassunk?

E probléma két szempontból is figyelmet érdemel. Az egyik a tanulók íráskészségével függ össze, a másik az írásproduktum kommunikációs funkciójával kapcsolatos.

A különböző fajtájú íróeszközök (grafitceruza, rottring ceruza, toll stb.) írástechnikai szempontból befolyásolják az írást. Más-más fogása, illetve tartása van a ceruzának, a golyóstollnak vagy a patronos tollnak. Különböző ezen íróeszközök írásnyomása is. (Írásnyomáson értjük az íróeszköznek az írófelületre kifejtett erő nagyságát.) Tudnunk kell azonban azt is, hogy az íróeszköznek az írásra gyakorolt hatása, befolyása elsősorban az író személytől, annak *íráskészségétől* függ. Azt is mondhatjuk tehát, hogy aki ceruzával tud írni, annak a tollal való írás automatikusan képességévé válik.

A második szempont az írásproduktum kommunikációs funkciójával függ össze. Amíg a tanulók az írásban sokat hibáznak, többször kényszerülnek javításra, addig célszerű velük ceruzával íratni. A tollal való írás esetén ugyanis kevesebb lehetőségük van a javításra, ami nem történhet meg „nyomtalanul”. A tollal történő írás tehát végleges írásproduktumnak számít. A kétféle íróeszköz használatát meghatározza az is, hogy a szöveget önmagunknak vagy másnak szánjuk. Például egy levelet nem illik ceruzával írni, de abban áthúzások, javítások sem fordulhatnak elő. Ezért azt javasoljuk, hogy 5. osztályban a tanulók ceruzával és tollal egyaránt gyakorolják az írást. A nagyobb hibázási lehetőségeket adó feladatok esetén azonban ne követelje meg a pedagógus mindenáron a tollal való írást. A vázlatírás, a nyelvtani feladatok megoldása, a fogalmazások írása ceruzával történjen. Tollal használhatnak a tanulók másolásakor, a házi feladatok elkészítése során, illetve minden olyan feladathelyzetben, amikor már csökken a hibázás „veszélye”.

2. Kell-e minden tanulóval írástechnikai gyakorlást végeztetni?

Úgy gondoljuk, hogy 5. osztályban még igen. A gyakorlás mennyiségét és a gyakorlás formáját azonban a tanulók írástechnikai fejlettsége határozza meg. Ezen azt értjük, hogy a tanulók egy részével rendszeresen gyakoroltatjuk a másolást a normához igazodó íráskép elérése érdekében, másokkal tempófejlesztő gyakorlatokat végeztetünk, míg a fejlett írásmozgással rendelkező tanulók a „szintentartás” érdekében végezzék a másolást. A fentiekből következik, hogy a pedagógusnak az írás gyakoroltatása során is differenciálnia kell a tanulók aktuális teljesítménye szerint. Ezért javasoljuk, hogy a pedagógus szeptemberben végezzen el egy mérést, amely alapján tájékozódhat a tanulók írástechnikai és helyesírási fejlettségének szintjéről. A felméréshez segítséget adunk a helyesírás tanításával foglalkozó fejezetben.

3. Mit jelent az írástempó fejlesztése?

Tudjuk, hogy csak azok a tanulók képesek a megnövekedett írásmennyiség gyors és tetszetős rögzítésére, akik megfelelő tempóban képesek írni. Az írás gyorsasága két szempontból értelmezhető: *a sebesség* az íróhegy által időegység alatt megtett utat, *a tempó* az időegység alatt leírt írásjelek számát jelenti. Az írás gyorsaságán azonban rendszerint a tempót értjük. Az írás átlagos gyorsasága (tempója) kialakult írásban percenként kb. 60–80 betű. Az írásmozgás gyorsításával csökken az

írófelületre ható mozgások megszakítása, nő az írás kötöttsége, egyben csökken az írásnyomás nagysága. A sebesség fokozásával mind jobban nő az írás jobbra döntése, és más szempontból is csökken az írás grafematikus helyessége. Az írás tempójának gyorsítása azonban nem vezet feltétlenül a betűalakok torzításához. A gyors tempójú írás is lehet szabatos. Az írás gyorsításának képességét és az írásnyomás nagyságát az íráskészség milyensége és kialakultsági foka határozza meg.

E fenti okok miatt a tanulók egy részével már 2., 3. osztályban, másokkal csak 4. osztályban kezdhettük el tempófejlesztő gyakorlatok végzését. Így a pedagógusnak számolnia kell azzal, hogy a nagyon hátrányos helyzetű tanulók, illetve a dyslexiások, diszgráfiások lassabb tempóban képesek mindenfajta írástevékenységre.

A tempófejlesztő gyakorlatokat kisiskolás korban az alábbi módon végeztettük:

- a) Adott idő alatt fokozatosan bővülő szöveg íratása.
- b) Meghatározott szöveg mindig rövidebb idő alatt történő leírása.

Mind a két gyakorlási mód esetén az alábbi algoritmust javasoljuk:

- a) Közölje a pedagógus a gyakorlás módját! (A szöveg vagy az idő adott?)
- b) Olvassák el a tanulók némán a lemásolandó szöveget!
- c) Indításra kezdjék el a tanulók az írást!
- d) A szöveg leírása után jegyezzék fel a tanulók a másolásra felhasznált időt, illetve 3 perc letelte után fejezzék be az írást!
- e) Jegyezzék le a tanulók a füzet szélére a lemásolt betűk számát, illetve a másolásra felhasznált időt!
- f) Számolják össze esetleges hibáikat, s írják a hibaszámot is a füzet szélére!
- g) Hasonlítsák össze teljesítményüket az előző órákon elértekkel!

Megjegyzés:

A betűk számának megállapításakor minden leírt betűjegy és írásjel egy-egy betűnek számít.

Így: Asszony? = A • s • s • z • o • n • y • ? = 8 betű

4. A füzetek rendje, az írásproduktumok külalakja

Tapasztalataink azt bizonyítják, hogy a tanulók írásfegyelme, így füzetük rendezettsége, tisztasága nagy mértékben függ a pedagógusok elvárásától és a tanulók minden írásos tevékenységre kiterjedő rendszer ellenőrzéstől.

Ezért a pedagógus év elején közölje a tanulókkal a füzetvezetés formai követelményeit (óraszám, dátum, aláhúzás, sorkihagyás stb.), majd mérje föl a tanulók írástempóját, ellenőrizze, majd értékelje írásuk külalakját. Mindezt azért tartjuk fontosnak, mert meggyőződésünk, hogy a füzetek tetsze-tóssége, az írásproduktumok külalakja elsősorban beállítódás kérdése. Beállítódás a pedagógusok és a tanulók részéről egyaránt arra, hogy a füzetek tiszták, az írások olvashatók legyenek.

Mi a helyesírás?

A helyesírás az írásgyakorlatunkat meghatározó szabályrendszer (szabályok összessége és rend-szere), amely szoros összefüggésben van a köznyelvi kiejtés normáival. A kölcsönösséget bizonyítja, hogy szavaink jelentős részének írásában (leírásakor) a kiejtés normáit kell érvényesítenünk, s fordítva: a kiejtésre vonatkozóan az írásszabályok (a helyesírás paragrafusai) is mérvadók.

Aki helyesen tud írni, kétféle módon alkalmazkodik a szabályokhoz. Vannak olyan helyesírási normák, amelyeket látszólag nem kell felidéznie írás közben, ugyanis a gyakorlás eredményeként automatikusan helyesen írja le a kérdéses nyelvi egységet (például: az időtartam jelölése, a *j* hang

jelölése). Más esetekben – s ez a gyakoribb – fel kell idéznie a helyesírási problémára vonatkozó nyelvtani ismereteket s az azokhoz kapcsolódó helyesírási szabályt (például: a hangkapcsolatok helyes jelölése, az összetett mondatok tagolása stb.). Tehát tudatosan kell helyesen írnia.

Mit jelent a helyesírás tudása?

Az előzőekből következik, hogy a helyesírás tudása két szempontból közelíthető meg. Az egyik az automatizmusok meglétét feltételezi (ezt nevezzük helyesírási készségnek), a másik a nyelvtani és a helyesírási szabályok gyors felidézését, alkalmazását jelenti. E kétféle tudás megjelenhet egy időben, ugyanazon helyesírási probléma esetén is. Például a birtokos jelzős szóösszetételeket a tanulók egy része már automatikusan helyesen írja (akaratlagos írás esetén is), másoknak azonban még szükségük van a helyesírási elemzés elvégzésére. Pl.: az adott szó szerkezetben jelölt vagy jelöletlen-e a birtokos viszony?

Azzal is számolnunk kell, hogy a tanulók egy része csak a helyesírási probléma megnevezésére lesz képes (anyagnévi szóösszetétel, ikerszó, tájnév stb.), de a helyesírási szabály felidézése nehézséget okoz számukra. Szeretnénk azonban leszögezni, hogy ez utóbbi tudásszint a helyesírási automatizmusok kialakításának egy nagyon fontos állomása. Ugyanis, ha a tanuló már el tudja dönteni pl. egy összetett földrajzi névről, hogy az egy köznévi előtagból s egy tulajdonnévi utótagból áll, akkor a helyesírási elemzés után már képes *A magyar helyesírás szabályai* című könyvben a rá vonatkozó szabály megkeresésére.

Ahhoz azonban, hogy a tanuló helyesírási szempontból hibátlan szöveget adjon ki a kezéből, nem elegendő a fent leírt kétféle helyesírási tudás birtoklása. Szüksége van még egy olyan attitűdre is, mely biztosítja, hogy az általa leírt szöveget helyesírási szempontból mindig ellenőriznie, s ha kell, javítania kell. A helyesírás megtaníthatóságának egyik kulcsfontosságú tényezője ugyanis az író egyén beállítódása a hibák javítására, legyen az felnőtt vagy gyerek.

A Mit jelent az írástechnika fejlesztése? című fejezetben már utaltunk arra, hogy a pedagógusnak a fejlesztést differenciáltan kell végeznie. Ez érvényes a helyesírás tanítására is. Egyrészt a „gazdaságos” tanítás miatt van rá szükség – az írástechnikát és a helyesírást együtt fejlesztjük –, másrészt, a tanulók differenciáltabb teljesítményét segíti elő, ha megismerik a helyesírási problémák sokrétűségét.

Ahhoz, hogy a pedagógus mind írástechnikai, mind helyesírási szempontból csoportokba tudja sorolni a tanulókat, tájékozódnia kell a tanulók írástechnikai és helyesírási tudásszintjéről.

Javaslat a tanulók írástechnikai és helyesírási készségének felméréséhez

1. Másolás nyomtatott szövegről:

Afrika nem is olyan régen még a rabszolgaság földje volt. Több ezer évvel ezelőtt Afrika különböző részeiből az uralkodók, a fáraók katonái Egyiptomba hajtották a rabszolgákat, hogy velük építtessék föl a budapesti Gellért-hegynél is magasabb kőpiramisokat; vagy a gályák evezőpadjaira kerültek a rabszolgák, hogy a korbácsütésektől gyötörve hajtsák a hajókat.

2. a) Szavak diktálása

folytassátok, hulledgáljon, megakadtunk, bohócruha, pusztító vihar, Állami Bábszínház, csillaghullás, vesződség, meg tudjuk próbálni, Alpokalja, azt kívánjuk, Dunántúli-középhegység, a könyv borítója, játsszátok el, Kincskereső (folyóírat)

b) Szöveg diktálása

Dél-Amerika legnagyobb országa Brazília. Nagy ország, de nagyságának alig látja valami hasznát. Jobbára csak a tengerpartja lakott, nagy részét átjárhatatlan őserdők borítják. Esős, forró, trópusi az éghajlata.

3. Tájékozódás a helyesírási problémák felismerésének szintjéről

a) Írj néhány példát az előző feladatok során leírt szavakból, illetve a szövegből az alábbi helyesírási problémákra!

Az időtartam jelölése: _____

A hangkapcsolat jelölése: _____

Szóösszetételek írása: _____

Egyelemű földrajzi név: _____

Igekötős ige: _____

b) fent leírt szavak közül melyek helyesírására érvényesek az alábbi szabályok? Írd a vonalra!

A mássalhangzó-összeolvadást csak a kiejtésben jelöljük.

Mindig hosszú a magánhangzója az -ít, -dít, -sít igeképzőnek:

c) Keresd meg A magyar helyesírás szabályai című könyvben az alábbi szavak helyesírására érvényes szabályt! Írd a szabály számát a szavak melletti vonalra!

budapesti: _____

Állami Bábszínház: _____

földje: _____

átjárhatatlan: _____

A felmérés értékelése során a pedagógusnak figyelembe kell vennie az írástechnikai és a helyesírási mutatókat egyaránt. Az írástechnikai értékelés három területre térjen ki:

- az írás külalakja (olvashatóság, betűnagyság, javítások)
- az írás pontossága
- az írás tempója

Az írástechnikai hibatípusokat tartalmazó táblázat fejléce:

Név	betű- alakítás (+, -)	betű- kapcsolás (+, -)	betű- tévesztés (hibaszám)	betű- kihagyás (hibaszám)	önkor- rekció (+, -)	tempó (betűszám)
-----	-----------------------------	------------------------------	----------------------------------	---------------------------------	----------------------------	---------------------

A másolás és a diktálás utáni írás mutatóit külön-külön jelölje a pedagógus a táblázatban. Így arról is tájékozódhat, hogy melyik tevékenység végzése jelent nagyobb nehézséget egy-egy tanuló számára.

A táblázatban a betűalakítás és -kapcsolás minősítésére használt +, - jellel azt jelöljük, hogy a tanuló írása megfelel-e a normához igazodó írásnak vagy sem. Hogy a tanulók végeznek-e önkorrekción, írás közben kell megfigyelnie a pedagógusnak! Ezért azt javasoljuk, hogy a felmérést ne

egy órán végeztesse az összes tanulóval, hanem kisebb csoportokban. (A csoportok kialakításában kérjen információt attól a pedagógustól, aki ismeri a tanulók eddigi teljesítményét.)

Az írás tempója javaslatunk szerint úgy állapítható meg, hogy indításra kezdjék el a tanulók az írást; 3 perc leteltével álló egyenessel jelöljék, hogy meddig jutottak az írásban, majd folytassák tovább a szöveg teljes lemásolását.

A helyesírási szempontú értékelés három összetevő alapján történhet.

- A helyesírási hibák számbavétele a másolás, a szavak és a szöveg diktálása alapján
- A helyesírási problémák felismerése
- A helyesírási szabályzat használata

A helyesírási hibapontokat tartalmazó táblázat fejléce:

Név	Időtartamj. mgh. msh.	j, ly	Hang- kapcsolat	Mondat- kezdő nagybetű	Tulajdon- nevek írása	Egybe- írás	Írásjel	Önkor- rekció (+, -)
-----	-----------------------------	----------	--------------------	------------------------------	-----------------------------	----------------	---------	----------------------------

A másolás, a szavak és a szöveg diktálásának értékelését az alábbi okok miatt javasoljuk külön-külön feltüntetni:

- Mivel a másolásnál elkövetett helyesírási hiba figyelmetlenség következménye is lehet, nem mindig következtethetünk belőle egyértelműen helyesírási hiányosságokra.
- A szavak diktálása többféle helyesírási problémát tartalmaz ugyan, mégis ez az a feladattípus, melyet leginkább megszoknak a tanulók a helyesírás gyakorlása során. Épp ezért e feladat megoldásakor számíthat a pedagógus a legjobb teljesítményre.
- A szöveg diktálás utáni írása jelenti a legnehezebb feladatot a tanulók számára. Ennek két oka is lehet. Az egyik az írástempó fejletlensége, a másik ok pedig arra vezethető vissza, hogy a tanulók szöveggörnyezetben nehezebben ismerik föl a különböző helyesírási problémákat, s így a rájuk vonatkozó helyesírási szabályok felidézésére is kisebb esélyük van.

A felmérés 3. a), b), c) pontja információkat ad a pedagógusnak arra, hogy a tanulók mennyire „érzékenyek” a helyesírási problémák felismerésére, illetve mennyire képesek *A magyar helyesírás szabályainak* használatára.

A felmérés alapján – az előzőekben közölt fejléc segítségével – minden gyereket külön-külön jellemezzen a pedagógus, s így a táblázatból mátrixszerűen leolvasható, hogy melyik gyerek milyen helyesírási problémával küzd. Ez egyúttal az egyéni fejlesztés programját is megadja a pedagógusnak.

Az egyes helyesírási témakörök tanítása

Az alábbiakban sorra vesszük az egyes helyesírási témakörök tanításának módját abból a szempontból, hogy milyen helyesírási tudás várható a tanulóktól a 4. osztály végén, illetve milyen további fejlesztést kell végeznie a pedagógusnak az 5. osztályban.

Az időtartam jelölésének tanítása

Köztudott, hogy a magyar helyesírás egyik alapelve a kiejtés szerinti írásmód. A kiejtésnek megfelelő írást csak azoktól a tanulóktól várhatjuk el, akiknek fejlett a beszédhallásuk.

Azt is mondhatjuk, hogy a kiejtés szerinti írásmódnak feltétele a beszédtechnikai tréningek során végeztetett időtartamgyakorlatok. Ezért a beszédhallás fejlesztését 5. osztályban továbbra is fejleszteni kell *A helyesejtés tanítása* című fejezetben leírt módon.

A kiejtés szerinti írásmód néhány esete megtanítható a nyelvtani és a helyesírási szabályok ismeretének segítségével is. Ilyenek pl.: a múlt idő jele, a melléknév fokozásának a jele, a tárgy ragja stb. Ahol lehetett, ezt tudatosítást 4. osztályig meg is tettük, de valamennyi eset ilyen szempontú elemzésére nem került sor kisiskoláskorban. A tudatosítás mértéke, mélysége ugyanis függött a tanulók nyelvtani ismereteitől s helyesírási elemzőképességük fejlettségétől. Ezért azt javasoljuk a pedagógusoknak, hogy mérjék fel, milyen típusú időtartamjelölési probléma megoldására képesek a tanulók elemezni nyelvtani és helyesírási ismereteik segítségével, s a további gyakorlást úgy szervezzék meg, hogy a beszédhallás fejlesztése mellett a nyelvtani ismeretek helyesírási szempontú aktualizálására is sor kerüljön. Az alábbi szóhalmazban aláhúzással jelöltük azokat a szavakat, amelyeket a tanulók nyelvtani és helyesírási ismereteik segítségével is képesek lehetnek helyesen leírni: veszít, szebben, folyó, főképp, alatt, savanyú, kerékkel, poharat, fogantyú, mászott, bőkezű, házzról, kosárból, tanul, gyerekestül, ötször, nyolckor.

Az elválasztás gyakoroltatása

Az elválasztás gyakorlása során az alábbi esetekre kell elsősorban gondolnunk: a toldalékos és az összetett szavak; a *dz*, *dzs*, *ch* és *x* betűket tartalmazó szavak, a családnevek régies magyar betűi; az idegen közsavak és tulajdonnevek elválasztása. Az elválasztás „egyszerűbb” eseteinek gyakorlására csak akkor kell kitérnie a pedagógusnak, ha a tanulók írásaiban ilyen jellegű hibával találkozunk.

A hangkapcsolati törvényeket tartalmazó szavak helyesírásának gyakoroltatása

Helyesírásunk a szóelemző írásmód elvének érvényesítésével biztosítja azt, hogy a toldalékos szavakban mind a szótő, mind a toldalék, az összetett szavakban pedig minden tag világosan felismerhető legyen.

A szóelemző írás fő szabálya azonban nem érvényesül minden toldalékos szó leírásakor. A toldalékos szavak egy részében ugyanis a szóelemeket nem eredeti alakjukban, hanem – a hangtani környezetnek és a szóelemek történeti alakulásának megfelelően – módosult változatukban tüntetjük fel.

A szóalakok szóelemző írásának tárgyalásakor meg kell tehát különböztetnünk egyrészt azt az írásmódot, amely a szóelemek mai állandó alakját tükrözi, másrészt pedig azt, amely a szóelemek módosult alakváltozatait tünteti föl.

A szóelemek mai alakját tükröző írásmód közül tanítjuk a hasonulást (részleges hasonulás, írásban nem jelölt teljes hasonulás), az összeolvadást, a mássalhangzó-rövidülést és a mássalhangzó-kiesést. A szóelemek módosult alakjait feltüntető írásmód közül pedig a *t* végű, az *s*, *sz*, *z* és a *dz* végű igék helyesírását, valamint az írásban jelölt teljes hasonulás eseteit.

Mivel a gyerekek a hangkapcsolati törvényekről – más-más szinten – már első osztályos koruk óta tanultak, ezek gyakoroltatása nem új ismeretek megtanítását jelenti, hanem a tanulók helyesírási elemzőképességének fejlesztését, valamint *A magyar helyesírás szabályai*.

A könyvet valamennyi helyesírási probléma gyakorlása során használtatni kell, különben nem tudják azt a tanulók megfelelő tempóban alkalmazni egyéb írástevékenységük során (pl.: fogalmazás).

A gyakorlás során lehetőleg mindig a tárgymutató használata legyen az elsődleges, mert ez feltételezi a helyesírási probléma felismerését és megnevezését.

Figyeljen a pedagógus arra, hogy egy szó helyesírására több helyesírási szabály is vonatkozatható.

Pl.: megtudjuk (d + j), (igekötős ige);

keltezés (293. sz., 267. sz.)

A nehezebb helyesírási szabályokat a tanulóknak nem kell kívülről megtanulniuk (pl. az összetett földrajzi nevek írása), de fontos, hogy a lényegét meg tudják önállóan fogalmazni. A metanyelvi szöveg alkotásának gyakorlása érdekében készítsük a gyerekeket a mindennapi gyakorlatban előforduló helyesírási szabályok verbális megfogalmazására is.

A tulajdonnevek helyesírásának gyakoroltatása

A tulajdonnevek valamennyi típusának tanítására sor került kisiskoláskorban.

A pedagógus feladata így 5. osztályban kettős:

- a) folytatnia kell a készségfejlesztés érdekében a további gyakorlást;
- b) bővítenie kell a helyesírási szabályok körét a helyesírási problémák további részletezésével.

A tanítás módjára vonatkozóan a következőket javasoljuk.

1. A pedagógus az ismert írástechnikai gyakorlatok segítségével (másolás, diktálás, akaratlagos írás, hibajavítás) rendszeresen oldasson meg olyan feladatokat, amelyekben tulajdonnevek vannak.
2. Az írás megkezdése előtt vagy után nevezzék meg a tanulók az adott helyesírási tudnivalót (intézménynév, egyelemű földrajzi név, márkanév stb.).
3. Az ellenőrzés során fogalmaztassa meg a pedagógus a tanulókkal a helyesírási szabályt!
4. Ha a tanulók nem képesek a szabály felidézésére, keressék meg *A magyar helyesírás szabályai* című könyvben!

A tulajdonnevek helyesírásának gyakoroltatása során a pedagógusnak bővítenie kell a megismerendő helyesírási szabályok körét a helyesírási tudnivalók további részletezésével. Erre azért van szükség, mert egyrészt a tanulók még csak a fő szabályok gyakorlásával foglalkoztak, másrészt a helyesírási elemzőképesség fejlesztésére a pedagógusnak itt adódik az egyik legnagyobb lehetősége.

Az alábbiakban ebből a szempontból külön-külön szólnunk az intézménynevek és a földrajzi nevek helyesírásának tanításáról.

Az intézménynevek helyesírásának gyakoroltatása

Az intézménynevek általában több szóból állnak. Ezek összetartozását, a név kezdetét és végét az alkotóelemek nagy kezdőbetűs írása jelzi.

A világos fő szabályokon kívül néhány kiegészítő szabályt is figyelembe kell venni. A gyakorlás során az alábbi esetek elemezésére térjen ki a pedagógus:

- többelemű intézménynevek, s azok *-i* képzős formái;
- az intézménynév tulajdonnévi vagy köznévi szerepe;
- az intézménynevek alárendelt egységeinek neve;
- a pályaudvarok, megállóhelyek, repülőterek, mozik stb. neve, s azok *-i* képzős formái;
- az intézményszerű rendezvények, kiállítások, vásárok neve;
- az intézménynevek köznevesült formái.

A tanulásirányítás normái

- j Olyan szóanyagot válasszon a pedagógus gyakorlásra, amely biztosítja, hogy a tanulók minél több intézménynévvel megismerkedhessenek. Ahhoz ugyanis, hogy a tanulók a szabályt fel tudják idézni, először el kell dönteniük, hogy milyen helyesírási problémával állnak szemben.
- j Ennek érdekében tréningyszerűen végeztessen a pedagógus olyan gyakorlatokat, amelyek során a tanulóknak a helyesírási problémákat kell csak megnevezniük.
- j Az elemzés során a pedagógus arra törekedjen, hogy a tanulók megértsék a kis- és nagybetűs írásmód használatának funkcióját. Különösen érvényes ez az *-i* képzős formák írása során, illetve abban az esetben, amikor az intézménynév megegyezik azzal a formával, ahogyan az intézményt nem hivatalosan is emlegetni szoktuk. Pl.: Tamási.
- j Biztosítsa a pedagógus a tanulóknak a kérdésés jogát írás közben is, de készítse őket arra, hogy a kérdésés a helyesírási probléma megnevezésére irányuljon, ne pedig a helyes írásmódra! Pl.: pécsi

Janus Pannonius Tudományegyetem – Ez a teljes neve az intézménynévnek?; vagy Szekszárdi Húsipari Vállalat – A szekszárdi jelzőként szerepel vagy az intézménynév része? Stb.

j Használtassa a pedagógus a gyakorolás során *A magyar helyesírás szabályai* című könyvet.

Az egyes tanulótípusok és a velük való bánásmód

ê Azok a tanulók, akik gyakran hibáznak diktálás utáni írás közben, a diktálás szövegét először másolják le! A helyesírási elemzést azonban ebben az esetben is el kell végezni, mégpedig az írás megkezdése előtt.

ê A hátrányos helyzetű tanulók a metanyelvi szöveg létrehozásában bizonytalanságot mutathatnak. Nekik gyakran nyújtson mintát a pedagógus az elemzésre és a szabály megfogalmazására.

ê A jó teljesítményt nyújtó tanulók *A magyar helyesírás szabályainak* használatát és a szakszerű metanyelvi szövegalkotást gyakorolják.

A földrajzi nevek helyesírásának tanítása és gyakoroltatása

E probléma tanítása során azt kell eldöntenünk, hogy mi a célunk: a gyakorolt földrajzi hibátlan leírása, vagy abban segíteni a tanulókat, hogy az elemzés segítségével képesek legyenek a szabályzatban kiigazodni s az adott földrajzi név helyesírására vonatkozó szabályt megkeresni.

Úgy gondoljuk, hogy a rendszeri nevek helyesírásának egy részét meg lehet és meg kell tanítanunk az automatizmusok szintjén (például: az egyelemű és az egybeírt földrajzi neveket). Az azonban illuzórikus vállalkozásnak tűnik, hogy a többelemű földrajzi nevek esetén is addig folytassuk a gyakorlást, amíg a tanulók hibátlan teljesítményt nyújtanak. Ezért az elemzés során arra törekedjenek a pedagógusok, hogy a tanulók képesek legyenek eldönteni:

- a) az adott földrajzi nevet egybe kell írni, kötőjellel kell összekapcsolni vagy pedig külön szóban írandó;
- b) a kötőjeles írásmód esetén a tagok köznévi vagy tulajdonnévi szerepet töltenek-e be;
- c) a több elemből álló földrajzi nevek tagjai között milyen viszony van. Természetesen ezzel nem azt állítjuk, hogy a tanulók a gyakorlás során mindig használhatják a szabályzatot, s a helyesírási szabályt nem kell felidézniük. Azt azonban tudomásul kell vennünk, hogy a szabályok „bonyolultsága” miatt ezek a normák a tartós memóriában nehezen rögzülnek, mivel a földrajzi nevek a mindennapi írásban ritkábban fordulnak elő, mint például a tulajdonnevek más típusai.

A tanulásirányítás normái

j A gyakorlás kezdetén a földrajzi neveknek csak egyik típusával foglalkozzon a pedagógus mindaddig, amíg a tanulók az arra vonatkozó szabályt biztonságosan fel nem ismerik.

j A többelemű földrajzi nevek elemzéséhez nyújtson mintát a pedagógus az alábbi módon:

- Északi-tenger: Kötőjellel kell írni, mert a földrajzi név utótagja földrajzi köznévi (*tenger*), s az elé egy közszó kapcsolódik (*északi*). Nagy kezdőbetűvel kell írni, mert a szó szerkezet tagjai együtt egy bizonyos tengert neveznek meg; a jelző megkülönbözteti azt a többi tengertől.
- Gyűjtsetek olyan több elemből álló földrajzi nevet, amelynek az utótagja földrajzi köznévi! Az előtag lehet tulajdonnévi is.
- Figyeljétek meg, hogy az alábbi földrajzi nevek *-i* képzős formájában mikor változik a kezdőbetű is kisbetűre!
- Keressetek az alábbi szóhalmazban olyan földrajzi neveket, melyek helyesírására a 176. szabály érvényes!

- j A helyesírási szabályzatban leírt szöveget a pedagógus mindig értelmezze példák segítségével!
- A földrajzi nevek elemzése során figyeltesse meg a pedagógus, mi okozza az egyes típusok helyesírásában adódó különbséget!
- Például: Balti-tenger, Dél-Magyarország: Az első esetben az utótag földrajzi köznévvé, a másodikban tulajdonnévvé, ezért az egyik esetben kisbetűvel írjuk az utótagot, a másik esetben pedig nagy kezdőbetűvel. A nevek kezdőbetűi az *-i* képzős formában kisbetűre váltanak mindkét esetben, mivel minden tag tulajdonnévi szerepe megszűnik (dél-magyarországi).
- A tanulók helyesírására vonatkozó normákat egyeztesse a tantárgyat tanító pedagógussal!

Az egyes tanulótípusok és a velük való bánásmód

- ê A tanulók egy része nem képes önállóan eligazodni *A magyar helyesírás szabályai* című könyv idevágó fejezetében.
- Nekik úgy nyújtson a pedagógus segítséget, hogy közölje a tanulókkal, melyik fejezetben keressék az adott névre vonatkozó szabályt! (Például: kötőjeles írásforma.)
- Ezeknek a tanulóknak segítséget jelent az is, ha a szabályzatban felsorolt példaanyagból válogat a pedagógus.
- ê Ha a tanulók képesek az elemzés elvégzésére, de a szabály felidézésében bizonytalanok, a pedagógus értékelje azt is jó teljesítményként, s fogalmazza meg ő a helyesírási szabályt!
- ê A jó teljesítményt nyújtó tanulókkal végeztesen a pedagógus hibajavításos feladatot úgy, hogy a tanulók a szabályzat megfelelő pontjával indokolják a helyes írásmódot!

Úgy gondoljuk, a továbbiakban a tulajdonnevek egyéb típusainak tanítási módjára nem szükséges részletesen kitérnünk, mivel azoknak az eseteknek a gyakoroltatása is hasonlóképpen történik, mint azt a fenti két helyesírási kérdés tanítása során leírtuk.

Az egybeírás és a különírás tanítása és gyakoroltatása

Helyesírásunk e területén meglehetősen nagy számban vannak ingadozások, többféleképpen is megítélhető esetek. Ennek legfőbb oka az, hogy sok olyan szókapcsolat van, amely még nem igazi összetett szó ugyan, de tagjai már alig tekinthetők egymáshoz képest önálló szavaknak. Ilyenkor ki-ki hajlamos a nyelvérzékére, illetőleg a saját írásgyakorlatára hagyatkozni; ez viszont nem biztos alap, sokszor egyénekenként eltérő megoldást sugallhat.

A tanítás során a különírás és az egybeírás helyesírásának valamennyi esetére kitérünk.

Ezek tanítási módját részletesen nem mutatjuk be, ám leírjuk azokat a tanulásirányítási normákat, amelyeket valamennyi eset tanítása során érvényesnek tartunk.

A tanulásirányítás normái

- j A tanítás során a pedagógusnak el kell döntenie, hogy mi a gyakorlás célja:
- a) automatizmusok kialakítása;
 - b) a helyesírási elemzőképesség fejlesztése;
 - c) a helyesírási szabályok használatának gyakoroltatása.
- Úgy gondoljuk, hogy valamennyi esetben az elemzésre kell fektetnünk a hangsúlyt, s a helyesírási problémák nehézségétől, illetve gyakoriságától függően kell törekednünk az automatizmusok kialakítására.
- Nézzünk erre egy példát! A birtokos jelzős szószerkezetek jelölt és jelöletlen formái a tanulók mindennapi írásaiban gyakran előfordulnak, s az elemzés során a szabály megfogalmazása is egyértelmű. Ezért ebben az esetben célunk lehet az automatizmusok kialakítása.

Ugyanakkor például a mellérendelő szókapcsolatok felismerése és a megfelelő szabállyal való összekapcsolása sokkal nagyobb nehézséget okoz a tanulóknak. Ezért ebben az esetben illuzórikus vállalkozás lenne az a cél, hogy automatizmusokat alakítsunk ki.

Megjegyezzük, hogy a gyakorlás ideje alatt elképzelhető a hibátlan írás (rögzülhet egy adott szó helyes írásmódja), de a gyakorlás megszűnésével a tanulók írásában is mind több bizonytalanság mutatkozik.

Ezért a pedagógus a gyakorlás során arra törekedjen, hogy a tanulók képesek legyenek eldönteni, milyen típusú szószerkezettel vagy szóösszetétellel állnak szemben. Döntésüket segítheti az is, ha a leírandó nyelvi egységet azonosítani tudja a szabályzatban felsorolt példaszavak megfelelőivel.

- j A gyakorlás során használja és használtassa a pedagógus *A magyar helyesírás szabályai* című könyvben található terminusokat az egyértelmű és szakszerű elemzés érdekében.
- j Végeztesen a pedagógus olyan feladatokat, amelyek során a tanulóknak fel kell idézniük az adott helyesírási tudnivalót (pl.: anyagnévi szóösszetétel, ikerszó stb.).
- j Az ellenőrzés során a pedagógus mindig térjen ki – akár jó a tanulók teljesítménye, akár rossz – a helyesírási elemzésre. Azaz arra, hogy mit, miért kellett helyesen így írni.
- j Az egybeírás és a különírás tanítása során – a probléma nehézsége miatt – nem javasoljuk gyakorlási módként a hibajavítást.
- j A tanulók megfogalmazásaiból gyűjtse ki a pedagógus a hibásan írt formákat, s azok javítását a tanulókkal közösen végezze el.
- j Késztesse a pedagógus a tanulókat arra, hogy írásbeli szövegeik alkotása közben használják *A magyar helyesírás szabályai* című könyvet!

Az egyes tanulótípusok és a velük való bánásmód

- ê A tanulók számára az egyik legnehezebb helyesírási kérdés az egybeírás és a különírás. Ezért a pedagógus ne törekedjék *mindenáron* arra, hogy a tanulók hibátlan teljesítményt nyújtsanak. Mérje föl a hibázás okát, s annak ismeretében szervezze meg a további gyakorlást.
- ê Azokkal a tanulókkal, akik sok hibával dolgoznak, a pedagógus külön csoportban foglalkozzon, s a haladási tempót a tanulók teljesítményéhez igazítsa.
- ê Ha a tanulók helyesen írják le az adott nyelvi egységet, de nem tudják felidézni a helyesírási tudnivalót, közölje a pedagógus a helyesírási szabály számát, olvastassa el a tanulókkal, majd ezután fogalmaztassa meg a helyesírási szabályt!
- ê Lesznek olyan tanulók, akik képesek a helyesírási elemzésre és a szabály felidezésére is, írásukban mégis sok a helyesírási hiba. Valószínű, hogy náluk a hibázás oka figyelmetlenségre s az önellenőrzés hiányára vezethető vissza. Ezért ezekkel a tanulókkal végeztesen minél több önálló feladatot a pedagógus, s csak a hibátlan teljesítményt fogadja el tőlük.

A mondatközi és a mondatvégi írásjelek helyesírásának gyakoroltatása

Az írásjelek szerepe kettős. Részben a mondatok szerkezetét, tagolódását, részeit, részleteik egymáshoz kapcsolódását tükrözik, részben némiképpen a beszédnek betűkkel ki nem fejezhető sajátosságaira, a hanglejtésre és a beszédbeli szünetekre utalnak.

Az írásjelek használatának szabályai általában a nyelvtani viszonyokhoz igazodnak. Ezeknek a keretein belül egyazon esetre sokszor több, egyaránt helyes megoldás kínálkozik. Ilyenkor azt az írásjelet kell választanunk, amelyikkel mondanivalónkat a lehető legteljesebben tudjuk érzékeltetni.

E tudnivaló bevezetésére 2. osztálytól kezdve fokozatosan sor került. A tanulóknak tehát ez nem jelent új feladathelyzetet, s a pedagógus feladata a készségfejlesztés lesz.

Az alábbiakban a tanulási folyamat egységessége érdekében bemutatjuk azt az algoritmust, amely alapján kisiskolás korban gyakorolták a tanulók a mondatközi és a mondatvégi írásjelek helyesírását.

Mondatközi írásjelek

A tanítás feltétele

Ismerjék fel a tanulók a mondatokban a predikatív szerkezetet, illetve a halmozott mondatrészeket. A halmozott mondatrészeket a mondatokban általában könnyen felismerik a tanulók. A legtöbb nehézséget az jelenti a számunkra, amikor egy mondatban több állítmány található. Ebben az esetben vagy azonos alanyú összetett mondattal, vagy pedig halmozott állítmányú egyszerű mondattal van dolgunk. Hogyan ismerhetők fel ezek a mondatok?

Ha az állítmányoknak

– nincs bővítményük

– vagy közös bővítményük van, akkor halmozott állítmányú egyszerű mondatról beszélünk.

Például: a) Anya főzött, süített és takarított. b) Anya tegnap egész délután főzött, süített és takarított.

Az a) esetben az alanyhoz három állítmány is tartozik, de egyiknek sincs bővítménye. A b) esetben a *tegnap egész délután* mindhárom állítmánynak a bővítménye.

Összetett mondat az, amelyben:

a) az egyik állítmánynak van külön bővítménye, a másiknak viszont nincs;

b) mindkét állítmánynak más-más bővítménye van.

Például:

a) Jancsi elment a piacra, és bevásárolt.

b) Késő estig törtük a földet, és simítottuk a talajt.

A gyakorlás menete

1. A pedagógus írjon fel a táblára vagy diktáljon halmozott mondatrészeket tartalmazó egyszerű mondatokat, illetve két vagy több tagmondatból álló összetett mondatokat.
2. Állapítsák meg a tanulók, melyek a mondatok predikatív szerkezetei.
3. Halmozott állítmányok esetén döntsék el a tanulók, hogy az állítmányoknak van-e közös bővítményük vagy nincs.
4. Fogalmazzák meg a tanulók a mondatközi írásjelekre vonatkozó szabályt.

A tanulásirányítás normái

j A pedagógusnak nem szabad elfogadnia a tanulóktól olyan indoklást, amely grammatikailag nem megalapozott. Például: „Az *és* elé mindig vesszőt teszünk.”

j Az alárendelt összetett mondatok esetén segítse a pedagógus a tanulókat abban, hogy a predikatív szerkezeteket felismerjék.

j Az elemzéshez használja fel a pedagógus a tanulók írásbeli munkáiban található hibákat.

Az egyes tanulótípusok és a velük való bánásmód

ê Azokkal a tanulókkal, akik nem érzékelik a tagmondat határát, illetve akik az *és* kötőszó elé halmozott mondatrészek esetében kiteszik a vesszőt, végeztessen a pedagógus minél több elemzést a predikatív szerkezetek felismerése érdekében.

ê Azok a tanulók, akik írásbeli szövegek létrehozása közben vétének a helyes mondattagolás ellen, de az elemzésre képesek, a pedagógus jelzésére önállóan javítsák mondattagolási hibáikat.

Mondatvégi írásjelek

- a) Az 1–4. osztályban a mondatok kommunikáció szempontú elemzése során gyakorolták a tanulók, az egyszerű mondatok végére kerülő helyes írásjeleket (.,!;?).
- b) 3. osztályban került sor az alárendelő és a mellérendelő összetett mondatokat záró írásjelek gyakoroltatására.

A tanulásirányítás normái

- j A gyakorlás szövegkörnyezetben történjen.
- j A helyesírás gyakorlása a tanulók nyelvtani ismereteinek aktualizálására épüljön. Ez szükséges a helyesírási elemzéshez, de szükséges a tanulók mondattani ismereteinek felelevenítése érdekében is.
- j Ha a pedagógus diktálás utáni írással végezteti a gyakorlást, akkor pontos hangletjtéssel érzékeltesse a mondatok kommunikációs funkcióját.

Mely szempontokat kell figyelembe vennie a pedagógusnak valamennyi helyesírási tudnivaló gyakoroltatása közben?

1. A *tréning* kifejezés a *Magyar értelmező kéziszótár* szerint *edzést* jelent. Az edzéssel kapcsolatos irodalom minimum három szempontot különböztet meg bármilyen tevékenységgel kapcsolatban.
 - a) a tevékenység periodikussága (a tevékenység meghatározott időnként visszatér);
 - b) a cél (milyen, mekkora teljesítmény elérése érdekében történik a tréning);
 - c) a követelmény (a konkrét foglalkozásra, gyakorlásra precízen meghatározott körülmények között elérendő teljesítmény).

Mit jelent a *helyesírási tréning* kifejezés? Mindenekelőtt azt, hogy a helyesírást mint tevékenységet meghatározott időközönként kell végeztetni. S a pedagógusnak minden gyakorlás esetén pontosan tudnia kell, hogy milyen cél érdekében végezteti.

A tréninget ugyanis felhasználhatja:

- a) a szintentartás;
- b) a tudnivalók rögzítése érdekében.

Mindkét esetben alkalmazhat már ismert feladattípusokat úgy, hogy a feladatok végeztetése közben növeli a követelményeket. Azt is megteheti, hogy variábilissá teszi a feladatot. (Például: Keressenek a tanuló hasonlóságot két különböző típusú földrajzi név *-i* képzős formájának írásában.) A helyesírás tanítása során tréningeket kell végeztetnünk az *írás technika* fejlesztése és a *helyesírási problémák elemzése* érdekében is. Azt azonban, hogy e tevékenységek gyakorlása közben az írás technika vagy a helyesírás a preferált tevékenység, a tanulók aktuális teljesítménye dönti el. Ha a tanulók pontosan másolnak, akkor a másolás a helyesírás-tanítás szolgálatában álljon. A

hátrányos helyzetű tanulók esetében a másolás különösen akkor lehet fejlesztő, ha az adott helyesírási problémát valamilyen módon kiemeljük, megkülönböztetjük a szöveg-környezettől. A tréning jellegű gyakorlatok közé soroljuk a fogalmazások javítását és *A magyar helyesírás szabályai* című könyv használatának gyakorlását is.

Az írásbeli szövegek létrehozását, illetve annak javítását szövegszerkesztési és helyesírási szempontból egyaránt tréningyszerűen gyakoroltatjuk a tanulókkal.

A fogalmazások helyesírás szempontú javítását végezhetik a tanulók önállóan, a pedagógus előzetes információi alapján vagy a pedagógus közvetlen irányításával is. Mindkét esetben szükség van azonban a helyesírási elemzésre a tudatos javítás érdekében. Nem elégedhetünk meg ugyanis azzal, hogy a tanulók találmányra írják csak le a helyes formát.

A helyesírási szabályzat tréningyszerű alkalmazásán azt értjük, hogy a tanulók biztonságosan ismerik a *Tárgymutató*, a *Szótár* és a *Szabályzat* felhasználásának lehetőségeit, s a felismert helyesírási problémákat önállóan képesek megkeresni a *Tárgymutató*ban és a *Szabályzat*ban. Azt is tudnunk kell azonban, hogy a tanulóktól nem várható el a helyesírási problémák teljes körének önálló felismerése és megnevezése. Ebben tanári segítséget igényelnek még 5. osztályban is.

2. Elemzésen olyan verbalizált vagy a belső beszéd szintjén megjelenő metanyelvi szöveg létrehozását értjük, amely során a helyesírást tanuló gyerek valamilyen szinten:

- a) képes felismerni a helyesírási problémát;
- b) képes azt valamilyen szinten nyelvi formába önteni;
- c) képes döntést megfogalmazni arról, hogy a problémát meg tudja-e oldani önállóan vagy sem;
- d) képes a probléma megoldására tanári segítséggel, illetve *A magyar helyesírás szabályainak* használatával.

3. A helyesírás tanulása kapcsán feltétlenül szólnunk kell még egy alapelvről: ez pedig az *egyéni fejlesztés* problémája. Erre már az év eleji mérések elemzése kapcsán is felhívtuk a pedagógusok figyelmét. Az évközi mérések során pedig szüntelenül mérlegelnie kell a pedagógusnak az alábbiakat:

- az egyes tanulóknak a helyesírási tudnivalókat milyen írástechnikai tevékenység alkalmazásával kell gyakorolniuk;
- a különböző helyesírási gyakorlatok eredményeznek-e minőségi változást a tanulók akaratlagos írásában;
- melyek azok a helyesírási ismeretek, amelyek a tanulók írásában már automatizálódtak;
- melyek azok a helyesírási ismeretek, amelyeket a készség szintjére kellene emelni.

Mindezek figyelembevételével a pedagógusnak ajánlatos *egyéni fejlesztési tervet* készítenie, különösen a helyesírást nehezen tanuló gyerekekre vonatkozóan. Ebben a tervben célszerű előre meghatározni a gyakorlás módját, a gyakorlandó helyesírási problémák körét, a visszacsatolás módját, az értékelés formáját, valamint a tanulók aktuális tudásszintjét.

4. Több helyesírási probléma tanítása során jeleztük, hogy nem várjuk el a tanulóktól a készségszintű tudást, fontosabbnak tartjuk a problémaérzékenységet és a szakszerű helyesírási elemzést. Ezért későbbi évfolyamokon ismét visszatérünk valamennyi helyesírási problémakör gyakorlására.

5. Végezetül a helyesírás-tanulás egyik elengedhetetlen és sokszor felületesen kezelt tényezőjéről, a tanulók és a pedagógusok *helyesírási figyelméről* kell szólnunk.

A helyesírás – igen nagy általánosságban – két szempontból jellemezhető. Az egyik az auto-matizáltsági fok, azaz a begyakoroltság szintje, a másik az attitűddel függ össze. Az utóbbi esetben arról a beállítódásról van szó, hogy én, a szöveget létrehozó, a tollbamondás után író, a másoló egyén nem adhatok ki a kezemből hibás szöveget. Nézzünk erre egy példát! A „vadór” szó leírásakor két helyesírási probléma adódhat. Az egyik időtartam-jelölési, a másik egybeírás -különírás kérdés. Az a tanuló, aki *megfelelő* számú gyakorlás esetén sem jelöli helyesen az *ő* hang hosszúságát, nagy valószínűséggel a helyesírási fejelem ellen vét.

Hogyan derítheti ki az, hogy valaki nem tudja a helyesírási problémát megoldani, vagy csak figyelmetlenségből hibázik? Ennek módja a következő lehet: a pedagógus hívja fel a tanuló figyelmét a hibás nyelvi egységre. Ha a gyerek könnyen és gyorsan felfedezi saját hibáját, valószínű, hogy a helyesírással összefüggő fegyelmezetlenség miatt tévesztett.

A helyesírási fegyelem kialakításának normái

- j Legyen a pedagógus minden írásbeli munkája hibátlan helyesírási szempontból! (Utasítások a táblán, javítások, megjegyzések a tanulók füzetében.)
- j Az iskola területén található feliratokban ne legyen helyesírási hiba! (Például: „napközi fizetés”, „5. c. oszt”, „4 a” stb.)
- j A pedagógusnak ellenőriznie kell a tanulók minden írásbeli munkáját helyesírási szempontból is.
- j Meg kell követelnie a pedagógusnak, hogy a tanulók ellenőrizzék saját munkájukat, s ha kell, javítsák a hibákat.
- j Szoktassa a pedagógus a gyerekeket arra, hogy tapintatosan javítsák a mások által hibásan írt szavakat!

A megtanítandó terminusok jegyzéke

alanyos kapcsolatok, alárendelő kapcsolatok, alkalmi szóösszetételek, államnevek, államrészek neve, állandó címek, állatnevek, anyagnévi jelzős kapcsolatok, betűszók, birtokos jelzős szókapcsolatok, címek kezdőbetűi, családnevek, csillagnevek, d végű igék, egybeírás, egybeírt földrajzi nevek, egyedi címek, egyelemű földrajzi nevek, egyszerűsítő írásmód, folyóiratok címe, földrajzi nevek, gy végű igék, hagyományos írásmód, háromelemű földrajzi nevek, hasonulás, hetilapok címe, hidak neve, hírlapok címe, intézménynevek, -ít, -dít igeképző, képzés szerinti részleges hasonulás, kételemű földrajzi nevek, kiténtetések, könyvek címe, különírt földrajzi nevek, márkanevek, mássalhangzók összeolvadása, megyenevek, mellérendelő kapcsolatok, mennyiségjelzős kapcsolatok, minőségjelzős kapcsolatok, a mint kötőszó előtti írásmód, mozaikszók, névutós kapcsolatok, ország- és országrésznevek, pályaudvarok neve, rövidítések, személynevek, szóelemző írásmód, szóismétlések, t tárgyrag, t végű igék, tájnevek, tárgyas kapcsolatok, teljes hasonulás, történelmi államnevek, tsz végű igék, -tyú, -tyű, -ttyú, -ttyű képzőféle végződés, újságok címe, -ul, -ül igeképző, -ul, -ül névutók és határozószók, utcák neve, ünnepek nevének kezdőbetűi vagy kötőszó előtti írásjel, -val, -vel határozórag, vasútállomások kettős neve, z végű igék, zöngésség szerinti hasonulás

Megjegyzés:

Aláhúzással jelöltük azokat a szavakat, amelyeket a tanulóknak előzetes tanulmányaik alapján ismerniük és használniuk kell.